

Рецензії

ПАМ'ЯТКИ ДАВНЬОГРУЗИНСЬКОЇ АГІОГРАФІЇ УКРАЇНСЬКОЮ

Пам'ятки давньогрузинської літератури / Упорядкування, переклад, передмова та примітки Олександра Мушкудіані. — К.: Київський міжнародний університет, 2006. — 338 с.

Грузинська література, яка почала інтенсивно розвиватися після запровадження християнства у Грузії на початку IV ст., — одна з найдавніших літератур християнського світу. Уже впродовж перших століть її існування грузинською мовою було перекладено майже весь корпус ранньохристиянських письменників — отців Церкви, значну кількість грецьких агіографічних творів та багато різноманітних апокрифів. Прикметно, що деякі пам'ятки візантійської літератури, оригінали яких загублено, збереглися саме у грузинських перекладах. Майже одночасно з перекладною починає активно розвиватися й оригінальна література, поява якої була викликана духовними потребами тодішнього грузинського суспільства.

Культурний код давнього грузинського письменства загалом зрозумілий для українського освіченого читача, адже грузинська література разом із візантійською, а згодом і православнослов'янськими, сформувався як складова частина східнохристиянського культурного простору, основою якого служило православ'я.

Незважаючи на те, що грузинська духовна культура епохи Середньовіччя, як і українська, була традиційно орієнтована на еллінську та візантійську, уже в X ст. національно-релігійна думка Грузії витворила теорію, яка не лише проголосила грузинську і грецьку мови сестрами, такими, як були євангельські Марта й Марія (Лк. 10:38-42), а й поставила рідну мову вище еллінської, стверджуючи, що Ісус під час другого пришестя і Страшного суду саме цією мовою сповідатиме всіх людей. Цікаво, що набагато пізніше, у період першого українського відродження, Іван Вишенський називав “слов'янську” мову “найпліднішою з усіх мов і найулюбленішою в Бога”¹, “чеснішою від еллінської та латинської”².

¹ Вишенський І. Твори. — К., 1959. — С. 56.

² Там само. — С. 57.

“Пам'ятки давньогрузинської літератури” в перекладі О.Н.Мушкудіані — перше за багатомісячну історію українсько-грузинських культурних зв'язків видання, в якому наш читач може познайомитися з десятима найдосконалішими зразками ранньосередньовічної грузинської агіографії.

Рецензована книжка відкривається доволі розлогою передмовою перекладача, в якій О.Мушкудіані подає загальний огляд розвитку грузинської середньовічної літератури, починаючи від витоків, що, за його словами, “сховані за туманною завісою” (5), і закінчуючи X ст. У передмові вміщено стислі відомості про суспільно-політичне становище та культурне життя Грузії V—X ст., ширше розглянуто проблеми, порушені в життях та мартирологах, переклади яких надруковані у збірці.

Більшість писемних пам'яток ранньосередньовічного періоду грузинської літератури належить до різновиду агіографічного жанру — мартиролога.

Найдавніша пам'ятка оригінальної грузинської літератури, переклад якої вміщено першим у репрезентованій книжці, — “Мучеництво святої цариці Шушанік” Якоба Цуртавелі. У творі, написаному 476 р., розповідається про долю дружини картлійського пітахша (правителя) Варскена, що, перейшовши на бік перського шаха, зрікся християнства й вимагав цього від своєї родини. Шушанік різко відкинула вимоги чоловіка, за що той віддав її на жаливі тортури й мученицьку смерть. Написаний добірною літературною мовою, твір Якоба Цуртавелі довів, що грузинське письменство вже наприкінці V ст. увійшло в коло розвинених літератур світу.

До давніх мартирологів належать також подані у виданні “Мучеництво Євстафія Мцхетелі” невідомого автора та “Мучеництво Або Тбілелі” Іоана Сабанідзе (VIII ст.). Герої цих творів також

гинуть мученицькою смертю за віру, при цьому Іоан Сабанідзе завершує мартиролог урочисто-риторичним гімном на честь Або — заступника християнства, який загинув від рук арабського еміра.

Найдавнішою пам'яткою власне житійної літератури вважається “Житіє святої рівноапостольної Ніни” (“Навернення Грузії”), створене на межі VIII—IX ст. невідомим автором. Народжена в Кападокії, св. Ніна у дванадцятирічному віці потрапляє з батьками до Єрусалима. Одного разу їй у сні явилася Богородиця і звеліла йти в Іверську країну (тобто у Грузію), щоб ширити там учення Ісуса Христа. Св. Ніна виконує наказ Божої Матері — і Грузія стає християнською країною. Прикметно, що анонімний автор життя виводить витоки грузинської церкви безпосередньо від єрусалимської. Принагідно зауважмо, що “найбільший ерудит”³ України першої половини XVII ст. Захарія Копистенський у “Похвалі Єрусалиму”⁴ стверджував, що Київ — другий Єрусалим християнського Сходу, виводячи витоки української церкви з міста, де страждав і воскрес Христос. Згадані факти сакралізації відповідно грузинської та української

православних церков, хоча й здійснені в різний час, мали спільну мету — утвердження історичної пам'яті, адже лише вона могла стати і стала фактором утвердження Грузії і, відповідно, України як національно-релігійних організмів.

До рецензованої збірки ввійшли також “Житіє Грігола Хандзтелі” Георгія Мерчуле (951 р.), яке вважається класичним зразком грузинської агіографічної прози, а також “Житіє Серапіона Зармзелі” Василя Зармзелі, “Житіє преподобного Іоана Задазнелі”, “Житіє Шіо Мгвімелі”, “Житіє Давида Гареджелі” та “Житіє Абібоса Некреселі”.

Усі твори, уміщені у збірці й перекладені О.Мушкудіані, засвідчують високий рівень давньогрузинської агіографічної літератури.

Незважаючи на специфіку агіографічного жанру, у мартирологах і житіях висвітлено також чимало проблем культурного, соціального, політичного характеру, з якими Грузія зіткнулася в епоху раннього Середньовіччя, коли вела нелегку боротьбу з перськими та арабськими загарбниками за християнську віру й національну незалежність. Отже, завдяки перекладам О.Мушкудіані український читач отримав змогу познайомитися не лише з ранньосередньовічною грузинською літературою, а й з історією цієї країни V—X ст.

Юрій Пелешенко

ОТЖЕ, ПРО “ТЯЖІННЯ ДО МОДЕРНІЗМУ”

Наєнко М.К. Іван Франко: Тяжіння до модернізму. — К.: “Академвидав”, 2006. — 96 с.

Скажу одразу: апіорно ніщо не спонукало Івана Франка *тяжїти до модернізму*. Та й навіщо було йому щось “модерне”, коли вже існували, по-перше, щойно осмислений романтизм, по-друге ж (а історично насправді “по-перше”), добрий і життєво випробуваний реалізм.

Ні, зі здорового глузду такого не надумаєш. Коли ж усе-таки “надумали”, тобто відчули “тяжіння до модернізму”, то — хто раніше, хто пізніше — збагнули, що *людські* можливості криються в самій людині, в її натурі. З розлогим колом покликань на імена сучасників Великого Каменяра — від Лесі Українки, авторки знаменитого паризького листа “Голос однієї російської ув'язненої” і до М.Коцюбинського, від О.Луцького до С.Єфремова й Д.Чижевського, а далі й до Фрейда!

У вступному розділі рецензованої монографії прописані “Творчі дискомфорти перехідної доби”.

Перший розділ — “Проза: “реальний” натуралізм і неоромантизм як передмодернізм” — традиційно охоплює весь прозовий доробок І.Франка, проакцентовуючи ранню “малу прозу”, драматичну “любов-нелюбов”, осмислену у статті “Дещо про самого себе” (1897), аж до повісті (а чи роману?) “Перехресні стежки” та оповідання-роману “Сойчине крило” (1905). У самих жанрових визначеннях літературознавців щодо творчого доробку І.Франка одразу відчувається певна симбіотична напруга, тяжіння до поєднання, приєднання, синтезу (скажімо, відкриття в “новелі” потуги романного жанру).

Так само й у невтомній поведінці І.Франка-лірика спостерігалось постійне його бажання урізноманітнювати жанрове окрилля. Особливо наочно це виявилось в жанропоетиці “Зів'ялого листа” — “ліричної драми”, яка розкрила давню любов письменника до драматичного жанру, точніше *роду*. Про Франкові здобутки на